

Колесник О. С.,

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри германської філології
Київського університету імені Бориса Грінченка

ЛІНГВОСЕМІОТИКА СВІТОКОНСТРУЮВАННЯ

Анотація. У статті розглянуто семіотичні особливості мовної репрезентації угруповань об'єктів, що в процесі категоризації дійсності інтерпретуються як СВІТИ. На основі етимологічних реконструкцій проаналізовано універсальні смисли як ірраціональні інтерпретативні фільтри під час моделювання альтернативних реальностей. Процес конструювання альтернативних світів визначається як ноомогенез. Визначено низку спільних для європейських лінгвокультур моделей концептуалізації світу.

Ключові слова: світ, семантика, основа, інтерпретація, ноомогенез.

Постановка проблеми. Фундаментальні зсуви у науковій епістемі, що корелюють із низкою цивілізаційних, екологічних, світоглядних зрушень, відбуваються на векторі лінгвістичних студій, що, окрім декларованої міждисциплінарності, демонструє тенденцію до виявлення універсальних закономірностей функціонування відкритих систем (насамперед, як енерго-інформаційних феноменів) різної природи [1; 2; 3; 4]. Реконструкція фрагментів культурного коду або явищ психічно-ментального плану, пов'язаних із використанням людиною мовних систем, дозволяє змоделювати базові закономірності вербального моделювання альтернативних реальностей (альтернативних світів). У свою чергу, в ході аналізу й інтерпретації явищ мови, культури, ментальної сфери, природних феноменів і кодових взаємодій ми використовуємо низку методологічних принципів, які визначаємо як М-логіку. Серед цих принципів – положення теорії міфологічно орієнтованого семіозису (ірраціональний детермінізм базових інтерпретаційних операторів (складників міфологічного простору), на основі котрих здійснюється інтерпретація вхідної інформації та моделювання бажаних станів речей), неоантропоцентризм (екоцентризм і поліцентричність нежорстких системних кластерів), плюралістичність інтерпретацій, нежорсткий характер категоризації, нечіткі сутності як об'єкти семіозису, енігматичність поступу систем у точках біфуркацій, інверсивна природа флуктуацій систем [5].

З огляду на те, що «простір» є базовим параметром емпірично доступних систем, а також, зважаючи на інтенсивність вживання терміна «простір» у різноманітних контекстах, актуальним є міждисциплінарний аналіз вербальних репрезентацій СВІТУ як форми організації буття.

Виклад основного матеріалу. Подібно до «простору», поняття «світ» стосується широкого поля явищ, від фізичного простору, до соціальних відносин, від «внутрішнього світу людини» до комерційних слоганів типу «світ килимів» або «світ годинників», від образів світу в колективній свідомості лінгвоспільноти, навіюваних пропагандою або релігійними практиками до модельованої ігрової реальності. Такий смисловий конструкт накладається на фрагмент емпірично досяжного хронотопу, однак функціонує відповідно до конвенційних пра-

вил, котрі, у свою чергу, створюються на основі референтивного коду, реалізованого у просторі певного прецедентного тексту (уявні світи текстів жанру фентезі, або світи комп'ютерних ігор, що є основою LARP-діяльності і відповідного дискурсу). Якщо у класичному розумінні світ постає цілісною системою, що поєднує явища природного і суспільного планів, у яких людина здійснює різноманітні види діяльності, зокрема пізнавальну й категоризаційну, та породжує низку сенсів, котрі формують поле культури [6; 567–569], то універсологічний підхід до аналізу явищ мови, культури та природи дозволяє запропонувати модель світу як нежорсткої квантової енерго-інформаційної структури. Окреслимо коло первинних (іконічних) «код-онів», що визначають антропоцентричне розуміння «світу», які містяться у внутрішній формі імен концепту СВІТ, а також смислові типологічні паралелі, реалізовані у міфологічних традиціях і картинах світу європейських етносів.

Так, у германських мовах відзначимо да. *woruld*, *worold*, а. *world* «існування, життєві справи», «період часу», «людство», дсакс. *werold*, дфриз. *warld*, снід. *wērelt*, *werlt*, нід. *wereld*, дпівн. *verold*, двн. *weralt*, снн. *werlt*, *werlde*, н. *Welt*, шв. *värld* < герм. **weraldi-* < протогерм. **wer* "людина" (герм. **wera-* «людина, чоловік» < **wira-* (дінд *vīrah* «людина») < іє. **uīros* «людина», «сильний, могутній» < **uei-*, **ueiā-* «відділятися», «сильний») + **ald* «вік» (< іє. **al-* (2) «зростати, годувати»), тобто «людське життя», що перетворює простір існування на «олюднений», тобто, «зайнятий енергосистемою, здатною до розширення, розмноження» (пор. гр. *kosmos* «світ людей» і гот. *manaseþs* «людське сім'я») [7].

Іншим германським ім'ям концепту СВІТ постає дпівн. *heimr* «домівка, світ», гот. *haims* «поселення», норв. *haim*, шв. *hem*, дан. *hjem*, да. *hām*, а. *home*, дфриз. *hēm*, дсакс. *hēm*, снід. *heem*, *heim*, нід. *heem*, снн. *hēm(e)*, двн. *heima*, свн. *heim* «будинок, родина, батьківщина», н. *Heim* п. < протогерм.: **haima-n*, **haima-z*, **haimi-z* (**haim-s*) «домівка» < іє. **kōim-* < прото іє. **kōim-* «поселення»; пор. дрєц. *kōmtā* «поселення», відмінне від полісу, «квартал міста», протобалт. **keim-a-*, **kaim-a-m.*, **kaim-ā* «подвір'я», лит. *kiētas* «подвір'я», *kāima-s*, *kāima* «сільська місцевість», *kaīmenē* «домашнє вогнище», лтс. *siems* «сільський будинок, село», дпрус. *saumis* «село» [8, с.238], відповідно, світ як «олюднений, заселений простір» постає як відомий, зручний і безпечний для проживання простір, осмислення котрого викликає позитивні асоціації генетичного споріднення (енергетичного резонансу, спів-налаштування енергосистеми людини і території).

У свою чергу, ноематичні поля одиниць, що реалізують значення «подвір'я», у більш широкому розумінні асоціюються із ЗЕМЛЕЮ (і відповідною метафорично осмислюваною енергією). Така енергія асоціюється з ресурсами, необхідними для виконання програми розвитку системи, «запущеною» надсистемою (САКРАЛЬНОЮ СФЕРОЮ), котрі постають у вигля-

ді часток, що є наслідком подрібнення, удару: англ. *earth*, да. *eorðe*, н. *Erde*, двн. *Erda*, нл. *aarde*, д. півн. *ertha*, д. фриз. *erthe*, шв. *jord*, д.ісл. *jorð*, гот. *airþa* < герм. *erþo < і.е. *ert; пор. і. е. *er-*, *ar-* «рухатись» (герм. *ertho < і.е. **er-*; втім, *er(a)* «зрушувати» [8, с. 248]), д.інд. *samara* «боротьба» + д.інд. *rti-* «удар, напад», авест. *-arəti* «енергія» [9, с.327]. Загалом, СВІТ як «замкнений безпечний простір» постає також «контейнером енергії». Відповідно, СВІТ осмислюється як «середина земля», «серединне подвір'я»: *Áðr Burs synir // bjöðum of yppu // þeir er Miðgarð mæran sköpu* «доки Бора сини не підняли землі, ті, що створили славний Мідгард» [10; 5], *þæt ænig oder man // æfre mæra þon ma middangeardes* «що хтось інший більше [здобуде] у цьому світі» [11, с.503–504], *þæt he ne mette middangeardes* «що у світі він не зустрічав» [11, с.751]. За умови метонімічного переносу, ЗЕМЛЯ як орієнтаційний маркер постає джерелом ознаки-еталону «земний», «той, що належить до відомої реальності»: *þone synscadan // ænig ofer eorþan irenna cyst, // guðbilla nan, gretan nolde* «ту грішну потвору жоден з клинків, зроблених на землі, вразити не міг» [11, с.801–803], *þæt wæs foremærost foldbuendum* «найкрасивіший серед земних істот» [11, с. 309].

Усвідомлення простору вмотивовує перенесення уявлень про фізичну характеристику доступного для спостереження фрагмента фізичного простору як «висвітленого профілю» і породжує метонімічну номінацію «світлий», характерну для слов'янських мов: укр. *світ*, пол. *świat*, чес. *svět*, слц. *svet*, влуж., нлуж. *swět*, полаб. *svet*, болг. *свят*, схв. *свет*, *свѣт*, слн. *svetel*, стсл. *свѣтъ*, псл. *svěť*; , пор. лит. *švytėti*, дінд. *svētah*, *svitrah*, авест. *spaēta*, гот. *hviets*, двн. *hwig*, н. *weiss*, лат. *vitrum* < (?) і.е. **kueit-* / **kuoit-* [12, с.196–197; 9, с.628–629]. За умови врахування фізичної природи світла (рух фотонів), СВІТ постає динамічним нежорстко структурованим об'єднанням осмислюваних (відомих, інтерпретованих) явищ різної етіології та ступеня «реальності».

У свою чергу, рос. *мир* «світ, народ, спокій», болг. *мир* «мир, спокій», словен. *mír*, чес. *mír*, пол. *mir*, влуж., нлуж. *mēr* спорідн. (можливо, не генетично споріднені, а запозичені з простосл. *mi-rъ- [13, с. 57] з лит. *mieras*, лтс. *miērs*, алб. *mierë* «гарний», пор. також. дінд. *mitrás* «друг» [14, с. 626].

Серед відомих версій походження відзначимо **miľ-* [13, с. 56] та *mi-rъ «світло» < **mei-* «зв'язувати», що дозволяє реконструкцію смислу «освітлювати» – «впорядковувати» і супутнього значення «приемний (оскільки впорядкований)» [13, с. 57]. Водночас, якщо прийняти думку стосовно зв'язку *mi-rъ «світло» і вказаних одиниць із балтійських мов, де «фігурувала вторинна огласовка *mēgъ» [13, с.57], можемо отримати уявлення про «якість» цього світла, прослідкувавши зв'язок *miř з і.е. **mer-* (2) «мерехтїти», пор. рос. *мерцать*, укр. *мерехтїти*, *марєво* [9, с. 733], тобто «нечіткий, розпливчастий». З урахуванням семантики розширювача **mer(a)k-* «миготїти, мерехтїти» [9, с.734], що вказує як на зв'язок із ранковим світлом / напівсутінками (гот. *Maurgins*, дісл. *myrginn*, асакс. *mergen*, двн. *torgan* «ранок») так і з темрявою, пор. слов. **mr̥knoti*, дслов. *mr̥knoti*, серб. *mr̥knuti* «темнішати», рос. *меркнуть*, укр. *морок*, *присмерк*, слц. *mrk* «хмара» [9, с. 734; 8, с. 397], *miř постає як «не світ». До того ж полісемантизм **mer-*, *merə-* (4) «помирати» [9, с.735] (пор. рос. *умирать*, *замирать*, укр. *помирати*, н. *Mord*) *miř уявляється як «абсолютний спокій», тобто спосіб упорядкування статичних (закритих) систем, тобто, «не-світу / егрегору, що не розвивається».

Типологічною паралеллю до германських номінацій СВІТУ можна вважати реалізацію семи «життя, буття» у номінаціях СВІТУ кельтськими мовами: гел. *bith*, ірл., дірл. *bith*, вал. *byd*, брет. *bed*, «світ, існування» < **bitu-* < *bi*, *bei* < і.е. **gei-*, *gi-* «жити» (лат. *vivo*, а. *be*) [15, с.38], тобто світ розуміється як сфера буття / функціонування живих систем.

Серед інших номінацій кельтськими мовами зазначимо: гел. *domhan* «світ, всесвіт», ірл., дірл. *domun* < кельт. **dubno-* «глибина» (типологічно – укр. *дно*, а. *deep*) [15, с.139], що дозволяє гіпотетичну реконструкцію «глибокий, занурений», можливо, «прихований» / пов'язаний зі стихіями ВОДИ або ЗЕМЛІ.

Гел. *saoghal*, «світ, вік, доба, життя», ірл. *saoghal*, дірл. *saigul*, *saegul* < лат. *sæculum* «доба, вік», «перегони, час, вік» < **sai-* [15, с. 02], що, як і в германських мовах, дозволяє співвіднести СВІТ із ЧАСОМ / ВІКОМ, тобто, з «простором, що реалізує послідовності форм», або < (?) *sāg-* «шукати, вишукувати» [9, с. 876], що уможливило реконструкцію «пізнаний простір».

Номінації романськими мовами фр. *monde*, іт. *mondo*, ісп. *mundo* < лат. *mundus* «світ, земля» та «прикраса», при спробах глибшого аналізу дають неоднозначні інтерпретації. Окреслено кілька варіантів. Якщо припустити зв'язок лат. *mundus* і герм. *mund-* (2) / *minþ-* «розум» < герм. **mun-* «думати, міркувати» (пор. а. *mundane* «земний, світовий», да. *gemynd*), то світ постає «осмисленим простором». У випадку зв'язку цих номінацій з а. *mouth*, да. *muð*, н. *Mund*, двн. *mund*, нід. *mond*, дсакс., дфриз. *muth*, шв. *mun*, дісл. *munnr*, гот. *munþs* «рот» < **munþ-*, (традиційно, і.е. етимологія невідома, і.е. корінь не реконструюється, утім вказується на полісемантизм і.е. **men-* «випинатись», «рот», «шия», «потилиця» [8, с.396], гіпотетично, *mundus* співвідноситься з і.е. **meu-*, *meuə-* «вологий, гнилий; зволожувати», або з основою з розширювачем **meu-d-* «бадьорий, рухливий» [9, с.741]. При асоціації з «вологістю» як властивістю ротової порожнини, маємо алюзію на сутнісну ознаку живих систем, матеріальні носії котрих збудовані на протейновій вуглецевій основі, використовують рідкий стан речовини для енергообміну, обміну речовин, передавання генетичної інформації (ознака спільна для людини і середовища, в якому вона існує). На користь останнього варіанта свідчить наявність номінацій у кельтських мовах типу гел. *mionn* «клятва» («мовленнєвий акт, реалізований за допомогою рота»), ірл. *mionn*, *mind* «клятва, прикраса / діадема», двал. *minn* (пор. двн. *menni* «нашийна прикраса», асакс. *mene* «нашийний ланцюг», лат. *monile* [15, с. 250], звідси реконструкція глибинного смислу «впорядкування» (клятва як матеріалізована програма розвитку, а рот – «резонатор-конфігуратор» інтерпретованої програми, що в метафоричному сенсі перетворює СВІТ на «систему, здатну до породження / народження»).

Отже, у матриці семіосфери європейських етносів наявні ірраціональні уявлення про простір існування людини як саме «олюднений» (пов'язаний із часом або віком існування людей або «заселений»), «здатний до розширення», «змінний / динамічний», «пов'язаний із землею / територією», «упорядкований / безпечний» (у якості «системної похибки» виділяємо значення «безпечний, тому що незмінний, спокійний»). Сукупність вказаних смислів вважаємо базовим оператором-«квантором» $Q|x00|$, крізь призму котрого інтерпретуються уявлення про простори, сукупності об'єктів, різні плани реальності.

Загалом, «світ» складають явища різноманітної етіології (як матеріальні об'єкти, так і «безреферентні сутності»). Оскільки базовою передумовою існування світу є осмисленість

його складників, наголосимо на його принциповій антропоцентричності та інформаційній природі: тоді як системи живої та неживої природи взаємодіють відповідно до універсальних законів буття, здійснюють самрегуляцію і навряд чи співвідносять себе зі «світами», людина окреслює межі буття, здійснює просторову орієнтацію, моделює альтернативні світи. Мовний код матеріалізує сигніфікативні кванти, що є концептуалізованим досвідом людства, що віддзеркалює наслідки взаємодії з об'єктами і явищами, недоступними у цьому фрагменті емпірично досяжного часопростору і недоступними для експериментальної перевірки. Під час вербального конструювання варіанта світу здійснюється аранжування «сигніфікативних квантів» у референтивному, аксіологічному, деонтичному й атлетичному вимірах. Референтивна модальність конструйованого альтернативного світу передбачає вербалізацію відповідних фокусних концептів, що окреслюють контури світу й стан речей у ньому, зокрема онтологічних (а), функційних (b) і темпорально-локативних (d) характеристик його складників. Аксіологічна модальність світу, що визначає вектор його поступу як системи і характер взаємодії зі світами з іншою конфігурацією, реалізується за допомогою номінації аксіологічних концептів або акцентуації аксіологічних характеристик (c) згаданих об'єктів. Деонтична модальність світу реалізується у вербально репрезентованих сценаріях квестового типу з нелінійною каузативною логікою, спрямованих на зміну або підтримання станів речей у світі, які відображають динаміку поступу світ як відкритої / закритої системи. Атлетична модальність світу-конструкта сигналізує про ступінь його «реальності» з позицій суб'єкта-творця.

У лінійному записі модель світу, що охоплює вказані вище параметри його складників, постає наступним чином. Так, нечіткий інформаційний кластер А (явища онтології або ж об'єкти з онтологічними характеристиками) становлять упорядковані пари, що маркують відповідні елементи інформаційних доменів у варіативному ступені від 0 до 1: $A = \{(h1,0.4), (h2,0.3), (h3,1), (h4,0.6)\}$. Нечіткий кластер А виражається у термінах функції приналежності μ_A , що маркує ступінь включеності елемента домену (h) у ступені, що варіюється в інтервалі [0,1], [16]:

$A = \{(h, \mu_A(h)) | h \in H\}$. Відповідні записи здійснюються для функційних (b), аксіологічних (c) і темпорально-локативних (d) характеристик об'єктів. Ми також урахуємо можливість зміни «фокусу сприйняття» або «призми інтерпретації». Відповідно, динаміка систем координат, у яких реалізуються нечіткі інформаційні кластери, маркується як Δ . Ураховано вплив базового інтерпретаційного оператора-«квантора» (іраціональних міфологічних уявлень про світ, $Q|x00$, де $x00$ – пропозитивно закодовані в іменах концепту СВІТ уявлення про нього):

$W = \sum \Delta\{(h, \mu_A(h)) | h \in H\} / Q|x00, \Delta\{(h, \mu_B(h)) | h \in H\} / Q|x00, \Delta\{(h, \mu_C(h)) | h \in H\} / Q|x00, \Delta\{(h, \mu_D(h)) | h \in H\} / Q|x00$

Наведений запис демонструє практично необмежену кількість «світів», конфігурація котрих залежить від змінних потоків вхідних сигналів, змінних систем інтерпретаційних координат, змінних «прагматичних» (світоглядних, субкультурних, професійних) фільтрів, задіяних до категоризаційних і номінативних процесів. В одному фізичному часопросторі співіснують різні світи та, залежно від «конфігуративних налаштувань», конфліктують, «не помічають одне одного», мають «точки дотику». Кожен зі світів ми розглядаємо як «субвер-

сум», складник констеляції світів, що фрактально відтворює її структуру і розвивається згідно з універсальними закономірностями буття.

Під час моделювання альтернативних світів у текстах і дискурсах різних жанрів розгортається процес плінного ноємогенезу – породження контекстуально релевантних смислів, генерованих під час інтерпретації одиниць вторинної номінації, що окреслюють контури світу (топоніміка, дескриптори локацій), позначають фокусні концепти (антропоморфні, міфічні та ін. істоти, артефакти, сили та енергії) й визначають аксіологічні орієнтири поступу світу / контрарно орієнтованих світів. Оскільки у момент спостереження [ТУТ / ЗАРАЗ] усі аналізовані смисли присутні у семіосферах європейських етносів і залучаються до моделювання альтернативних світів, для чинного аналізу критерій «діахронічного статусу» мовної системи не є релевантним і до інтерпретацій включені одиниці з текстів різних періодів. Власне номінації світу в текстах різних історичних періодів спричиняють виникнення подібних смислів, що корелюють із набором концептуальних моделей, генералізована семантика котрих визначає діапазон варіації вихідних «код-онів», наприклад:

Світ – простір / інший простір: *Niu man ek heima* «дев'ять пам'ятаю світів» [10, 2], *of veröld hverja* «крізь усі світи» [10, с. 29], *the Ghost Worlds* [17, с. 8], *Outer Islands ... at World's Edge Moor* [17, с. 87], *Tanelorn exists in many Realms, on many Planes, in many worlds, for Tanelorn is eternal... Tanelorn shelters many heroes* [17, с. 366], *Ermizhad of the Ghost Worlds* [17, с. 81], *the last of the great elf-kings of Middle-earth* [18, с. 235], *the other world had a separate time of its own* [19, с. 54], *our world – the world on this side of the wardrobe door* [19, с. 116], *the world of Narnia ends where the waterfall comes down* [20, с. 169], *halfway between the mortal world and another...* [21, с. 8], *this was the Sea of Death on which he sailed, outward bound from the world of the living* [21, с. 152], *A ten świat pelen jest Zła, które tylko czeka by nas zabrakło.* [22, с. 150]. У модельованих варіантах світу може акцентуватись його своєрідна «стереометрія»: *the most famous disreputable tavern on the Discworld* [23, с. 62], *Great A'Tuin the Turtle upon whose ancient and meteor-ridden shell the Disc ultimately rests* [24, с. 64], *the Ghost Worlds ... the Shifter System ... the Sundered Worlds* [17, с. 168], *the Wood between the Worlds* [20, с. 39], домінуючий принцип енерго-інформаційних взаємодій: *highly competitive world of magic* [25, с. 22], *Nature – a universe ... a world that could be reached only by Magic* [20, с. 23], або ступінь реальності: *“We are now very near to the real Earth, though still far from Amber;” said my brother* [26, с. 54], *“Rebma is the ghost city.” be told me. “It is the reflection of Amber within the sea* [26, с.71], *every other city, everywhere every other city that existed was but a reflection of a shadow of some phase of Amber* [26, с. 88].

У просторах із різноманітною конфігурацією мешкають істоти з відмінними онтологічними властивостями. Тому виділяємо модель **Світ – середовище існування:** *fæder ellor hwearf, aldor of earde* «його батько полишив цей світ» [11, с.55–56], *Sona þæt onfunde fyrena hyrde // þæt he ne mette middangeardes // eorþan sceata* «скооро помітив чудовисько, яке не бачив у світі, на шляхаш земних» [11, с.750–752], *Ure aghwylc sceal ende gebidan worolde lifes* «Кожен має зустріти кінець життя-у-світі» [11, с.1386–1387], *ond þa þas worold //ofgeaf gromheort guta* «світ позбувся жорстокої потвори» [11, с.1681–1682], *seolfa ne cuðe þurh hwæt his worulde gedal weorðan sceolde*

«Сам не знав, яким чином має піти зі світу» [11, с.3068–3069], *habitation set within the vast spaces of the World, which the Elves call Arda* [27, с. 4], *laid the curse on Orm that his eldest son shall be fostered beyond the world of men* [21, с. 2], *a shape out of lost sagas and worlds beyond man* [21, с. 66], *Bo świat, Iola, miał jakoby być pelen potworów i bestii* [22, с. 110], *Roegner; pan mego serca i łoża, odszedł był już z tego świata* [22, с. 130].

Оскільки передумовою існування живих систем є активність, діяльність, то у відповідному просторі контактують суб'єкти (субпростори, що мають власні імена – топоніми), що належать до різних груп і керуються різними цінностями. Тому виділяємо модель **Світ – Сфера соціальних відносин / простір міжсистемних взаємодій**: *Mwyhaf teir arfygryt. A chweris ymbyt* «найбільше з трьох кровопролиттів, відомих у світі» [28, с.69–70], *Tarw trinteryn byt*. «бойовий бик, король світу» [28, с.109], *Bat man hon folkvíg // fyrst í heimi* «пам'ятає вона війну першу у світі» [10, с.21], *gyf þu ær þonne he //wine Scildinga, worold oflættest* «якщо спочатку він, володар Скільдінгів, віддасть світ [частину, що йому належить]» [11, с.1182–1183], *worlde geweorces* «звершення у світі» (призначення короля) [11, с.2711], *Ne meahthe he on eorðan* «ніхто у світі не міг» [11, с.2855], *We will not risk our freedom to become pieces on the chessboard of the world* [21, с. 145], *Z dworu zabrał mnie jeden z rycerzy ojca, wychował, we dwójkę włóczyliśmy się po świecie* [22, с. 147], «*My speech may be Tyroshi, and my garb Dothraki, but I am of Westeros, of the Sunset Kingdoms*» [29, с. 515].

Під час розгортання соціальних практик їхні учасники здобувають репутацію, змінюють свій статус, отримують оцінки. З огляду на те, що СВІТ є «людською сферою», виділяємо модель **Світ – контейнер оцінок**: *Him þæs liffrea, // wuldres wealdend, woroldare forgeaf* «його винагородив Господь, володар чудес, славою землею» [11, с. 16–17], *Næfre ic maran geseah //eorla ofer eorþan...* «Ніколи кращого [могутнішого] не бачив воїна на землі» [11, с. 247–248], *hine gearwe geman // witena welhwylc wide geond eorþan* «його шанують мудреці скрізь у світі» [11, с. 265–266], *Your deed is worthy of a Beowulf and will be unforgotten while the world stands* [21, с. 99], *When Dothraki are defeated in combat, they cut off their braids in disgrace, so the world will know their shame.* [29, с. 32], *Never forget what you are, for surely the world will not.* [29, с. 49], *in the eyes of the world, Joffrey is still his son and heir* [29, с. 449].

Особливості фізичного простору, який займає світ, а також генеровані у процесі соціальних практик цінності дозволяють вести мову про модель **Світ – Контейнер / джерело ресурсів (енергії / багатства)**: *Ne bið þe nænigra gad // worolde wilna, þe ic geweald hæbbe* «тобі не бракуватиме багатств земних, якими я володію» [11, с.Следствие ведут экстрасенсы 2018. Выпуск 28949–950], *þær heo ær mæste heold // worolde wunne* «де вона тримала принади цього світу» [11, с.1079–1080], «*There are three Powers in the world which not gods nor demons nor men can stay, against which no magic shall prevail and no might shall stand*» [21, с. 25], *To, że po Koniunkcji Sfer odkryliśmy magię, pozwoli nam kiedyś dosięgnąć gwiazd* [30, с. 196].

Тому конфліктні сценарії контрарних систем, спрямовані на оволодіння такими ресурсами або на перебування в одному фізичному просторі (як і універсальний механізм здобуття нового досвіду через розв'язання проблемних ситуацій), перетворюють буття у світі на доволі складний процес, що вмотивовує модель **Світ – Джерело небезпеки / труднощів**: *dechymyd tristit byt a ryher.* «світ, у якому все міняється, ви-

кликає горе» [31; 39], *hart er í heimi* «важко у світі» [10, с. 45], *on ðyssum windagum worolde bruceð* «[того, хто...] у час війни цей світ терпить» [11, с. 1062], *It was a gaping, raw, boiling, dreadful world, exuding, it seemed, stark malevolence and baleful anger ...* [17, с. 262], *Through blazing horror towards the angry world of Thron!* [17, с. 208], *Przecież waszym celem, racją waszego istnienia jest świat bez potworów, świat spokojny i bezpieczny. Czyli świat, w którym wiedźmini są zbędni. Paradoks, prawda?* [22, с. 155].

Наведені вище особливості взаємодії людини і світу викликають спроби змінити стан речей у ньому: **Світ – об'єкт впливу**: *am swynwys sywydon // Sywyd kyn byt.* «у свій спосіб чарівники створили мене до [створення] світу» [28, с. 174–175], *ac him eal worold // wendeð on willan* «світ обертається, як йому заманеться» [11, с.1738–1739], *what comes on you from that knowledge will also wreak ill on the world* [21, с. 75], «*And the sword... Skaflac, if that broken sword is made whole once more, a dreadful power will be loose in the world.*» [21, с. 132], *Dlaczego wy, ludzie, nie zdacie sobie wreszcie sprawy z faktu, że w waszym panowaniu nad światem jest akurat tyle naturalności, ile we wszech rozmnożonych w kożuchu?* [22, с. 191], *The stallion who mounts the world* [29, с. 431], *And the Shadow fell upon the Land, and the World was riven stone from stone* [32, с. 12], *it was those wicked men of the legends who caused the Breaking of the World* [32, с. 128].

З огляду на асоціації світу і термін життя людини, а також на різноманітні параметричні трансформації простору і його складників, інтерпретуємо СВІТ як систему координат і виділяємо модель **Світ – вимір** (просторові трансформації розуміються як маркери часу, світ є системою координат для інших об'єктів, або демонструє емпірично вимірювані зміни у власній структурі): *Pan vei veint byt.* «до того як простір світу був впорядкований» [28, с. 177], *áðr veröld steypisk* «до загибелі світу» [10, с. 45], *woruldende* [11, с. 3083], *Woruldandel scan* «свічка світу [сонце] сяяла» [11, с. 1965], *make yourself like a true elf or troll, ageless till the end of the world* [21, с. 42], *Świat się zmienia. Coś się kończy* [22, с. 154], *Bo na to, że świat się zmienia, wpadł nawet ten stary pierdziel Roderick de Novembre* [22, с. 154], *I want you down in King's Landing, not up here at the end of the world where you are no damned use to anybody* [29, с. 40], *I just want to stand on top of the Wall and piss off the edge of the world* [29, с. 80], *I think he is a giant come among us, here at the end of the world* [29, с. 181], *The Stone is said to be the first fortress built after the Breaking of the World* [32, с. 132].

Висновки. Таким чином, СВІТ ми розуміємо як інформаційну систему, що корелює з реальним (квазі-реальним, уявним, фейковим тощо) станом речей з ієрархічною, втім нежорсткою організацією, «налаштування» та вектор поступу якої детерміновані смислами, генерованими під час інтерпретативної, практичної, комунікативної, творчої та ін. видів діяльності лінгвостільнот. Модельовані у текстах різних жанрів та історичних епох варіанти світу спираються на універсальне антропоцентричне розуміння «квантів» взаємно пов'язаних об'єктів як сфери буття, насамперед, сфери існування людини. З огляду на варіативність систем координат, у яких такі світи моделюються, «антропоцентричність» субверсумів є факультативною, а конфігурація їхніх базових параметрів ситуативно змінною й прагматично детермінованою. Під час вербального моделювання альтернативного світу здійснюється номінація фокусних концептів (простір, істоти, об'єкти живої природи, артефакти,

цінності тощо), а породжувані смисли реалізують більш точний «тюнінг» контурів світу у сенсі референтивної, атлетичної, деонтичної та аксіологічної модальності. Маємо змогу вести мову про відносний характер реальності /нереальності представлених за допомогою мовних знаків світів і їхніх складників. Ірраціональний характер відносної реальності альтернативного світу зумовлений зсувом (Δ) у мережі координат, відносно якого відбувається конфігурація його картини (зокрема семантичної матриці). Варіативність координат зумовлена змістом базових операторів, складників певного міфологічного простору або вторинної міфології. Перспективним є дослідження моделювання фейкових світів на основі вторинної міфології.

Література:

1. Поміж мов і культур: методологічний еkleктизм і міждисциплінарність сучасного мовознавства: колективна монографія / [гол. ред. Мізін К.]. Переяслав-Хмельницький: Вид. ПП Щербатих О., 2017. 382 с.
2. Концепты и контрасты: монографія / под. ред. Н. Петлюченко. Одеса: Издательский дом «Гельветика», 2017. 632 с.
3. Донченко Е. Фрактальная психология (доглубинные основания индивидуальной и социальной жизни). Киев: Знання, 2005. 323 с.
4. Клименюк А. Знание, познание, когнития: Монографія / А. Клименюк. Тернополь: Підручники і посібники, 2010. 304 с.
5. Колесник О. Introducing M-logic: basic remarks on key concepts // Теоретична і дидактична філологія. Серія «Філологія». Серія «Педагогіка»: Зб. наук. праць. Вип. 25. Переяслав-Хмельницький: Вид. ПП Щербатих О., 2017. С. 159–169.
6. Філософський енциклопедичний словник: енциклопедія / НАН України, Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди; гол. ред. В. Шинкарук. Київ: Абрис, 2002. 742 с.
7. DWDS Etymologisches Wörterbuch. URL: <http://www.dwds.de/>.
8. Левіцький В. Етимологічний словарь германских языков. Винница: Нова книга, 2010. Т.1. 610 с.
9. Pokorny J. Indogermanisches etymologisches Wörterbuch. Bd. 1–2. Bern: Francke. 1959. 1183 s.
10. Voluspa. URL: <http://etext.old.no/Bugge/voluspa/>.
11. Beowulf. URL: http://www.sacredtexts.com/neu/ascp/a04_01.htm.
12. Етимологічний словник української мови: в 7 томах / Укл. Болдирев Р. та ін. Київ: Наукова думка, 1982. Т. 5.
13. Этимологический словарь славянских языков: праславянский лексический фонд / под ред. О. Трубачева. Вып. 19. Москва: Наука, 1992. 254 с.
14. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка / пер. с нем. и доп. О. Трубачева: В 4-х т. – Москва: Прогресс, 1964. 1973. Т. 2.
15. McBain A. An Etymological Dictionary of the Gaelic Language. Stirling: Eneas MacKay, 1911. 426 p.
16. Zadeh L.A. A fuzzy-set-theoretic interpretation of linguistic hedges. Journal of Cybernetics. 1972. № 2. P. 4–34.
17. Moorcock M. Eternal Champion. Clarkston: White Wolf Publishing, 1996. 484 p.
18. Tolkien J.R.R. The Fellowship of the Ring. New York: Ballantine Books, 2000. 479 p.
19. Lewis C.S. The Lion, the Witch and the Wardrobe. New York: Harper Trophy, 1994. 206 p.
20. Lewis C.S. The Magician's Nephew. New York: HarperTrophy, 1994. 221 p.
21. Anderson P. The Broken Sword. New York: Ballantine Books. 1981 207 p.
22. Sapkowski A. Ostatnie życzenie. Warszawa: SuperNOWA, 1998. 287 s.
23. Pratchett T. Guards! Guards! L.:Corgi Books, 1990. 320 p.
24. Pratchett T. The Color of Magic. New York: HarperTorch, 2000. 210 p.
25. Pratchett T. The Light Fantastic. New York: HarperTorch, 2000. 241 p.
26. Zelazny R. Nine Princes In Amber. New York: Doubleday, 1970. 175 p.
27. Tolkien J.R.R. Silmarillion. Boston; New York: Houghton Mifflin Company, 1999. 365 p.
28. Cad Goddeu. URL: <http://www.maryjones.us/ctexts/t08w.html>
29. Martin G.R.R. A Game of Thrones. New York: Bantam Books, 1996. 710 p.
30. Sapkowski A. Krew elfow. Warszawa: SuperNOWA. 1994. 295 s.
31. Arymes prydein fawr. URL: <http://www.maryjones.us/ctexts/t06w.html>.
32. Jordan R. The Eye of the World. New York: Macmillan, 1990. 670 p.

Колесник А. С. Лингвосемиотика конструирования миров

Анотация. В статье рассмотрены семиотические особенности языковой репрезентации групп объектов, интерпретируемых в процессе категоризации действительности как МИРЫ. На основе этимологических реконструкций проанализированы универсальные иррациональные смыслы, задействованы при моделировании альтернативных реальностей. Процесс конструирования альтернативных миров определяется как ноэмогенез. Определен ряд общих для европейских лингвокультур моделей концептуализации мира.

Ключевые слова: мир, семантика, основа, интерпретация, ноэмогенез.

Kolesnyk O. Semiotics of world-modeling

Summary. The article addresses language means representing clusters of objects constituting the space traditionally interpreted as WORLD. Etymological analysis of the concept's names allowed reconstructing universal meanings (iconic code-ones) typical for European language worldviews where they function as irrational interpretational filters as well as basic operators involved in verbal world modeling. The article targets designation units denoting WORLD in Germanic, Slavic and Celtic texts of diverse chronology.

Key words: world, semantics, stem, interpretation, noemo-genesis.